

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI.

1896.

Sešitek 2.

Iz domače zgodovine.

III.

Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino?

Spisal dr. Fr. Kos.

(Dalje.)

Videli smo, kako so prehajali Slovani okoli leta 550. po Kr. čez doleno Donavo ter pustošili po pokrajinah byzantinske države. Pustimo za sedaj Slovane ob dolnji Donavi ter poglejmo, v kakih razmerah so se nahajale takrat dežele ob Savi, Dravi, Soči in Muri. Omenim naj pa precej na tem mestu, da ni bilo o Slovencih takrat (okoli 550) po rečenih deželah ne duha ne sluha; prišli so še le tjakaj par desetletij pozneje.

Velik del sedanje slovenske zemlje je bil v začetku šestega stoletja pod vladno Vzhodnih Gotov. Oblast njihovega kralja Teodorika je segala na severovzhodni strani njegove države noter do Donave med Dravo in Savo. Med Jadranskim morjem in omenjenim delom reke Donave je bilo več gotovskih pokrajin, namreč Istra, Dalmacija, Posavje (>Savia«, to je zemlja ob Savi) in Sremska Panonija (>Pannonia Sirmiensis«). Tudi po Beneškem (>Venetia«) so vladali gotovski kralji.¹⁾ Proti severu je segala gotovska oblast do Norika, ali z drugimi besedami, nekako do Karnskih Alp in Karavank.

¹⁾ Izvestja muz. društva, V (1895), str. 177. — Bűdinger, Österr. Gesch., str. 54, op. 3.

Omenil sem, da so Vzhodni Gotje gospodovali po zemlji med Dravo in Savo, tedaj le po južnem delu Panonije. A še tu so jih večkrat vznemirjali sosedni narodje. Mesto Sirmium (sedanja Mitrovica) je bilo nekaj časa v njih rokah, nekaj časa pa so ondi gospodovali Gepidje.

Ko so bili Vzhodni Gotje po dvajsetletni vojski popolnoma premagani in večinoma tudi uničeni, prišla je njih zemlja (555) pod grško oblast. Po Istri, Beneškem in Dalmaciji so odslej vladali byzantinski cesarji. Tudi gotovski del Panonije je prišel v njih roke, vendar ne popolnoma, kajti Sirmium so sicer posedli, a ga morali kmalu odstopiti Gepidom.²⁾ Kar se tiče ostale Panonije, katera se je razprostirala med Dravo, Donavo in vzhodno mejo Norika, posedli so jo z dovoljenjem cesarja Justinijana I. Langobardi leta 527. ter ostali ondi do 2. aprila leta 568.³⁾ Živeli so v prijateljskih razmerah s Franki in ves čas, ko so bivali v Panoniji, podpirali so Byzantince proti njih sovražnikom.⁴⁾

Med Donavo, Panonijo, Italijo in Švabskim se je razprostiral Norik, po katerem so živeli nemški Bavarci.⁵⁾ Te dežele so se polastili okoli leta 545. tisti frankovski vladarji, kateri so imeli svoj sedež v Rheims-u. Tamošnji kralj Teodebert (vladal 534—548) je dobil najprej vrhovno oblast čez Alemane v Rhaetiji, čez katere je nekdanj gospodoval gotovski kralj Teodorik.⁶⁾ Tudi njih vzhodni sosedje, Bavarci, so morali priznavati frankovsko nadoblast, pod katero so deloma prišli že pred letom 534., ko je še vladal frankovski kralj Teodorik, oče prej omenjenega Teodeberta.⁷⁾ Kralj Teodebert se je

²⁾ Büdinger, Österr. Gesch., str. 55.

³⁾ Prokop., De bello Gothico, III, c. 33. — Paul. Diacon., De gest. Langob., I, c. 22.

⁴⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., II, c. 1.

⁵⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., III, c. 31: »Noricorum siquidem provincia, quam Baioariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Panoniam, ab occidente Svaviam, a meridie Italiam, ab aquilonis vero parte Danubii fluenta.«

⁶⁾ Agathiae Scholastici De imp. et reb. gestis Justiniani imp. lib. I, c. 6.

⁷⁾ Glej Pritz, Gesch. des Landes ob der Enns, I, str. 152.

obrnili tudi v Italijo ter si tu med drugim pridobili za nekoliko časa velik del Beneškega. Gotje in byzantinski cesar, ki so se med seboj vojskovali, mu tega niso mogli braniti; gotovski kralj Totila mu je moral še celo v posebni pogodbi odstopiti to zemljo.⁸⁾ Da so v Noriku vladali Franki, razvidno je iz besed Paula Diacona,⁹⁾ kateri omenja, da je pribežal na Frankovsko v mesto Agontum¹⁰⁾ altinski škof Vital, ker se je bal patricija Narseta. V prošnji, katero so poslali leta 591. beneški in rhätijski škofje grškemu cesarju Mavriciju, je navedeno, da so pred leti gallski škofje postavljali duhovnike po tiburnijski škofiji.¹¹⁾

Frankovski kralj Teodebert je še celo nameraval s pomočjo Langobardov, Gepidov in drugih sosednih narodov napasti Thracijo in sploh dežele grškega cesarja.¹²⁾ Vendar do tega ni prišlo, ker je umrl leta 548. Po njegovi smrti so Franki kmalu zgubili svoja posestva v Italiji, katerih so se polastili Byzantinci. Tudi Bavarci so se takrat otreli frankovske nadoblasti ter postali samostojni.

Ko je grški cesar Justinijan I. po večletni vojski premagal Vzhodne Gote, pridobil si je (555) vso Italijo. Že prej se je njegova država razprostirala čez balkanski polotok, Malo Azijo, Sirijo, Egiptet in nekatere druge pokrajine. V vojski z Vandali si je osvojil severno Afriko, Zahodnim Gotom v Španiji pa je vzel nekoliko primorskih krajev. Njegov namen je bil, da bi razširil svojo oblast čez vse nekdanje provincije rimskega cesarstva. K temu podjetju so ga spodbujali latinski prebivalci katoliške vere, kateri so živeli po raznih pokrajinah bivše rimske države. Neradi so služili svojim novim gospo-

⁸⁾ Prokop., De bello Gothico, III, c. 33.

⁹⁾ De gest. Langob., II, c. 4.

¹⁰⁾ Agontum je sedanji Innichen pri izviru reke Drave.

¹¹⁾ »Quod ante annos iam fieri coeperat et in tribus ecclesiis nostri concillii, idest Beconensi, Tiburniensi et Augustana, Galliarum episcopi constituerant sacerdotes«. — Rečeno prošnjo sta ponatisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Conc. coll., X, str. 463—466). — Tiburnia je bila na sedanjem gorenjem Koroškem.

¹²⁾ Agathiae Scholastici De imp. et reb. gestis Justiniani imp. lib. I, c. 4.

darjem, kateri so bili germanske narodnosti in večinoma arijske vere. Pričakovali so rešitve iz Carigrada, kamor so poslali večkrat na skrivnem svoje ljudi ter prosili ondotne vladarje, da bi jih prišli osvobodit nevernih in krvoločnih barbarov. Grški cesarji bi bili radi uslišali take prošnje, a največkrat so bili sami v stiskah, ker so se morali bojevati z raznimi vnajnimi in notranjimi sovražniki. Na vzhodu so napadali njih državo Perzijani, na severu ob dolnji Donavi pa, kakor smo videli, Slovani.

Rekel sem, da so Langobardi bivali za časa Justinijana I. po Panoniji. Takrat so živeli Gepidi po sedanjem vzhodnem Ogerskem in Erdeljskem. Med tema dvema sorodnima narodomoma ni bilo pravega prijateljstva: večkrat je prišlo med njima do krvavih bojov. Najhujša vojska se je vnela najbrže leta 567.¹³⁾ ko je Langobardom vladal kralj Alboin. Ker mu gepidski kralj Kunimund ni hotel dati svoje hčere Rosamunde za ženo, napovedal mu je vojsko. Da bi Alboin lažje užugal svojega nasprotnika, poklical je divje Obre na pomoč.¹⁴⁾

Obri ali Avari so bivali za časa cesarja Justinijana ob Črnem morju ter dobivali od njega vsakoletni davek. Ta cesar je plačeval marsikateremu barbarskemu narodu letni davek ter hotel s tem doseči, da bi se taki barbari vojskovali in klali med seboj, njegovo državo pa pustili v miru. Ko je Justinijan I. leta 565. umrl, ni hotel njegov naslednik Justin II. Obrom več plačevati navadnega denarja. Takrat so se bili ti pomaknili naprej ter se prikazali na meji frankovske države. Tu so se dvakrat vojskovali s kraljem Sigibertom, kateri je vladal (561—575) po vzhodnih straneh frankovske zemlje ter imel svoj sedež v Metz-u. Sigibert je bil prvokrat srečen v vojski, drugikrat pa ne. Ko je kakana bogato obdaroval, pogodil se je z Obri, kateri so potem odšli.¹⁵⁾

¹³⁾ Na vsak način po nastopu vladarstva cesarja Justina II. (14. nov. 565.) in pred langobardskim odhodom v Italijo (2. apr. 568.).

¹⁴⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., I, c. 27.

¹⁵⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., II, c. 10. — Gregor. Turon., IV, c. 23 in 29.

Ravno takrat se je Sigibertov svak, langobardski kralj Alboin,¹⁶⁾ pripravljaj na boj zoper Gepide. Poklical je na pomoč Obre ter jim v svojem sovraštvu do Gepidov obljubil vse, kar so od njega zahtevali. Dovolil jim je deseti del langobardskih čred, polovicę Gepidom vzetega plena in vso gepidsko zemljo. Tako je prišlo do vojske, v kateri so bili Gepidi premagani, njih kralj pa ubit. Iz Kunimundove črepinje si je Alboin dal narediti čašo, da je pil iz nje. Kunimundovo hčer Rosamundo je vzel za ženo, ker mu je bila nekoliko poprej umrla Klodosvinda. Gepidi so bili v vojski skoraj popolnoma uničeni; nekateri so prišli pod langobardsko oblast, drugi so morali služiti Obrom, kateri so se polastili njih zemlje.¹⁷⁾ Kmalu potem (dne 2. aprila leta 568.) se odpravijo Langobardi v Italijo, kamor jih je bil poklical ravennski eksarh Narses, ter prepustę Obrom tudi svojo deželę.¹⁸⁾ Tako ste zginili iz Panonije in Dacije dve germanski plemeni, Gepidi in Langobardi. Na njih mesto so stopili Obri, kateri so dobili v svojo oblast vse sedanje Ogersko in Erdeljsko.

Ko so se Obri dobro vgnezdili po svojih novih deželah, začeli so zahtevati od Byzantincev mesto »Sirmium« ob dolnji Savi ter trdili, da je bil prej ta kraj gepidski. Ker ni hotel grški poveljnik mesta odstopiti, poslal je oberski kakan Bajan leta 569. čez Savo 10.000 mož močno vojsko, da bi pustošila rimsko Dalmacijo.¹⁹⁾ Kmalu potem so Obri začeli po Črnem morju napadati Thracijo. S tem so prisilili byzantinsko vlado, da jim je morala dajati vsako leto 80.000 zlatov letnega davka.

Ker je Bajan hotel na vsak način dobiti Sirmij ter zapoditi Grke čez Donavo in Savo, šel je za časa cesarja Tiberija (ki je vladal od 578—582) z vso svojo vojsko nad

¹⁶⁾ Prva žena Alboinova, kateri je bilo ime Klodosvinda, je bila sestra frankovskega kralja Sigiberta. (Paul. Diacon., De gest. Langob., I, c. 27.)

¹⁷⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., I, c. 27.

¹⁸⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., II, c. 7.

¹⁹⁾ Menandri Prot. Contin. hist. Agathiae, c. 27.

mesto ter postavil svoj tabor med Sirmijem in Singidunom (Singidunum = sedANJI Belgrad). Grškemu poveljniku v Singidunu je naznanil, da je prav za prav namenjen nad Slovane (>μετὰ Σκλαβητῶν<), kateri so že večkrat napadli byzantinsko zemljo. Na ta način ga je premotil. Bajanu se je potem posrečilo, da je po zvijači dobil rečeno mesto v svojo oblast.²⁰⁾

Obri so bili divji jahači, ki so tako rekoč zrastle s konjem vred. Vajeni so bili streljati na konjih, le težko so stali na svojih nogah. Utrjeni so bili tako, kakor nobeno drugo ljudstvo. Raznim narodom so bili Obri najstrašnejši sovražniki, ker niso bili zadovoljni, da so samo premagali svoje nasprotnike, temuč so jih hoteli popolnoma uničiti.²¹⁾ Nikdar se niso poprijeli poljedelstva ali pa trgovine. Zato so potrebovali po opustošenih zemljah, katerih so se polastili, takih podložnikov, ki so bili vajeni obdelovati polje in se pečati s kupčijo. Taki ljudje so bili Slovani, ki so se vsled tega prav v kratkem času razširili po vsi oberski državi. Posebno mnogo se jih je naselilo po Noriku in Panoniji, tedaj po pokrajinah ob zahodni meji oberske oblasti v bližini langobardske in bavarske zemlje, kjer so imeli nalogo, da so napadali sosedne narode, ali pa, da so odbijali navale sovražnikov.²²⁾ Trditi smemo, da so Obri podpirali razširjanje Slovanov po svojih deželah in da jih tedaj tudi, vsaj izprva, nikakor niso zatirali.

Omenil sem, da so po Noriku, tedaj najbrže tudi po sedanjem Koroškem in Štajerskem, bivali v sredi šestega stoletja Bavarci. Razun teh je živelo po rečnih pokrajinah še precej veliko prebivalcev latinskega plemena. Južni, gorati del Norika je za časa ljudskega preseljevanja trpel dosti manj, kakor severni, pobrežni Norik. Vsled tega je sv. Severin, ki je živel v drugi polovici petega stoletja, spodbujal prebivalce južnega Norika, da bi podpirali uboge stanovalce ob Donavi

²⁰⁾ Menandri Prot. Contin. hist. Agathiae, c. 63--65.

²¹⁾ Būdinger, Österr. Gesch., str. 64 i. d.

²²⁾ Būdinger, op. cit., str. 71.

z živežem in obleko.²³⁾ Glavno mesto v južnem Noriku je bila Tiburnia s precej velikim številom prebivalcev, ki so se kolikor toliko srečno vojskovali z Goti in Alemani.²⁴⁾ Tu je vladal škof, čegar škofija je morala biti precej obširna, ker v nji se je nahajalo mnogo gradov.²⁵⁾ Znan nam je po imenu tiburnijski škof Pavlin, ki je živel na koncu petega stoletja.²⁶⁾ Tudi takrat, ko so Franki gospodovali v Noriku (okoli 548), bil je v Tiburniji še vedno škofovski sedež.²⁷⁾ Neko drugo mesto v južnem Noriku se je zvalo Agontum ali Aguntum, o katerem sem omenil, da je tje pribežal altinski škof Vital.

Kmalu potem je zadela južni Norik huda nesreča. Slovenci so pridrli v to pokrajino ter se polastili zemlje ob Dravi in Muri. Razrušili so Tiburnijo, uničili ondotno škofijo, prebivalce pa pomorili ali pa odvedli v sužnost.²⁸⁾ Krščanstvo,

²³⁾ Vita s. Severini, c. 18 in 28.

²⁴⁾ Vita s. Severini, c. 18 in 25.

²⁵⁾ Vita s. Severini, c. 25: ». . . . universa diocesis suae castella«.

²⁶⁾ Vita s. Severini, c. 25.

²⁷⁾ Glej prošnjo beneških in rhätijskih škofov do cesarja Mavricija, katero sta dala natisniti Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Concil. coll., X, str. 463—466.) — V Tiburniji so vladali škofje še okoli leta 548; ne more se pa trditi, da je bila v tem mestu škofija tudi leta 591., ko so se beneški in rhätijski škofje obrnili do grškega cesarja.

²⁸⁾ Po vsi pravici lahko trdimo, da so Slovenci, ko so prišli v Panonijo in Norik, postopali mnogo krvoločnejše in okrutnejše, kakor Langobardi, Gotje in drugi germanski narodje. Prvi so bili poganske vere, ti pa večinoma arijanci, tedaj vsaj kristijani. Langobardi, Gotje, Franki in drugi germanski razrodje so si pač podvrgli prvotne Rimljane, vzeli jim vso zemljo ali pa vsaj tretji del, pa pustili so jim večinoma življenje. Nasledek temu je bil, da so Langobardi, Gotje in Franki polagoma zgubili svojo narodnost, ker po njih nekdanjih zemljah stanujejo dandanes Italijani, Španci in Francozi, ki spadajo k romanskemu plemenu. Drugače je bilo pri Slovencih in drugih južnih Slovanih. Po osvojenih zemljah so prvotne prebivalce večinoma iztrebili tako, da so svojo narodnost zgubili le po nekaterih krajih med prejšnjimi, na višji stopinji omike stoječimi prebivalci, drugod so jo pa ohranili. Ako bi bili postopali milo in prizanesljivo, ne glasil bi se dandanes slovanski jezik od Triglava do Balkana«.

katero je bilo prej razširjeno po rečeni pokrajini, zatrli so tako popolnoma, da ni bilo potem skoraj 200 let med Slovenci nobene krščanske cerkve. Po Noriku gospodujoče Bavarci so potisnili nazaj do razvodja med Dravo in Rienz-o. Odslej je bila meja med slovensko in bavarsko zemljo pri Innichen-u ali pri nekdanjem Aguntu.²⁹⁾ Jugovzhodna polovica Norika, po kateri so se naselili Slovenci, dobila je z novimi prebivalci tudi novo ime, kajti zvala se je odslej Gorotan ali Karantanija. Jasno je, da se je pri tujih narodih in pisateljih le polagoma udomačilo to ime, in še Paulus Diaconus, ki je 200 let po prihodu Slovencev spisal zgodovino Langobardov, hotel je ime »Carantanum« popraviti ter ga nadomestiti z besedo »Carnuntum«.³⁰⁾

Slovenci³¹⁾ so prišli v svoje sedanje pokrajine med letom 568. in 595. Leta 568. so se napotili Langobardi v Italijo in

²⁹⁾ Primerjaj besede Paula Diacona, De gest. Langob., IV, c. 39: »His temporibus (okoli leta 611.) mortuo Tassilone duce Baioariorum filius eius Garibaldus in Agunto a Sclavis devictus est et Baioariorum termini depraedantur. Resumptis tamen Baioarii viribus et praedas ab hostibus excutiunt et hostes de suis finibus pepulerunt«. — V listini bavarskega vojvode Tasilona II., izdani leta 770., stoji, da je delal mejo med Slovenijo in Bavarskim potok, ki je tekkel z Anraške gore v Dravo (». . . usque ad terminos Sclauorum, id est ad riuolum montis Anarasi«). Imenovano listino so ponatisnili Meichelbeck (Hist. Fris., I/2, str. 38, št. 22), Resch (Annal. Sabion. I, str. 669) in Zahn (Cod. dipl. Austr.-Fris., I, str. 3, št. 2). Rečna gora in dotični potok (Mühlbach) sta med Innichen-om in Lienz-om v Pusterski dolini na Tirolskem.

³⁰⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., V, c. 22. — Carnuntum se je zvalo neko rimsko mesto ob Donavi na sedanjem Dol. Avstrijskem.

³¹⁾ Na tem mestu naj omenim, da se slagam z nazori, katere razvija Jagić v svojem Archiv-u für slav. Philologie, leto 1895., kjer dokazuje, da so bili vsi južni Slovani sprva le en narod ter se zvali Sloveni. Polagoma so si ustrojili v novi domovini, po kateri so se naselili v 6. in 7. stoletju, posamezne države. En del došlih Slovencev je ustanovil posebno državo ter jo imenoval hrvaško. To ime je v začetku znamenovalo neko pokrajino, pozneje se je pa začelo tako nazivati tudi ljudstvo, katero je ondi prebivalo. Po drugih straneh so osnovali sinovi istega naroda novo državo ter jo imenovali srbsko. V teku časa so začeli tudi sebe in svoj jezik nazivati po imenu svoje države. Tretji del Slovencev

še le po njih 'odhodu so se lahko Obri ali pa Slovenci pomaknili proti Noriku; leta 595. pa je bavarski vojvoda Tasilon I., katerega je postavil frankovski kralj Hildebert, šel s svojo vojsko v pokrajino Slovencev.³²⁾

Kakor so tisti Slovani, ki so se naselili po Moesiji, Thraciji, Macedoniji in Illyriji, večkrat prej pridrli v te dežele, preden so si jih do dobrega osvojili, tako so tudi Slovenci brez dvoma mnogokrat prihrumeli ob Savi, Dravi in Muri navzgor, preden so se polastili ondotne zemlje. Ti navalali so se vršili najbrže med letom 568. in 595. Zgodovina nam sicer o njih ničesar ne pripoveduje; a da so se godili, smemo sklepati iz takih zgodovinskih virov, kateri se ne nahajajo zapisani na pergamentu ali pa na popirju. V rimski dobi so stala na zemlji, katero so pozneje Slovenci posedli, mesta Aemona, Nauportus, Neviodunum, Metullum, Celeja, Poctovio, Flavia Solva, Virunum, Juvenna, Noreja, Sonticum,

je prišel pod oblast mongolskih Bolgarov, kateri so sicer sprejeli jezik svojih podložnikov, a njih ime je izpodrinilo prvotno domače nazivanje. Četrti del Slovenov, ki se je pomaknil najbolj proti severozahodu, obdržal je svoje staro ime, akoravno bi ga bilo kmalu izpodrinilo sprva ime Karantanec, pozneje pa ime Kranjec. Ako bi bila mogočna roka za več stoletij združila južne Slovane v eno državo v 5. ali pa v 6. stoletju, vladal bi najbrže še dandanes le en jezik med Črnim morjem in Vzhodnimi Alpami. V sedanjih dneh je razlika med slovenskim in hrvaškim jezikom jako neznatna, o kakem razločku med hrvaščino in srbsčino se pa sploh govoriti ne more.

³²⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 7: »His diebus Tassilo a Childeberto rege Francorum apud Baioariam rex ordinatus est. Qui mox cum exercitu in Sclavorum provinciam introiens, patrata victoria, ad solum proprium cum maxima praeda remeavit«. — Frankovski kralj Hildebert II. je vladal od leta 575—596. Leta 595. je povzdignil Tasilona za bavarskega vojvodo. (Glej Herimanni Augiensis Chronicon a. 595 v Mon. Germ. Script. V. — Sigeberti Gemblacensis Chronographia a. 595 v Mon. Germ. Script. VI.) Kmalu potem (=mox«), ko je bil Tasilon postavljen za vojvodo, šel je nad Slovence, torej že leta 595. Jasno je, da so se do takrat Slovenci že razširili do bavarske meje. Tudi bi lahko trdili, da so se že v tistem času precej dobro udomačili na svoji novi zemlji in da jim sosedni narodje niso odrekli vlastinske pravice do nje, kar dokazujejo besede »in Sclavorum provinciam«.

Teurnia (Tiburnia), Aguntum itd. Trditi smemo, da je bilo marsikatero rimsko mesto uničeno in razrušeno že pred prihodom Slovencev za časa ljudskega preseljevanja; kar jih je pa še ostalo, požgali in opustošili so ja naši predniki. Starinoslovci so našli med izkopaninami po nekaterih prej naštetih krajih, kakor v Teurniji, novce rimskih cesarjev do Justinijana I. († 565), iz poznejših časov pa ne več.³³⁾ Iz tega se da sklepati, da so dotični kraji prej ko ne še stali takrat, ko je gospodoval Justinijan, ter da so tamošnji prebivalci do tiste dobe kupčevali in občevali s podložniki rimskih ali grških cesarjev. Ako iz poznejših časov po rečenih krajih ne nahajamo novcev carigrajskih vladarjev, smemo trditi, da so prenehale stare vezi med prebivalstvom ob Savi in Dravi ter med byzantinskimi podaniki. Kdo je raztrgal te vezi?

Ako pomislimo, da je bila Istra še leta 537. jako bogata in srečna pokrajina,³⁴⁾ potem, da so vladale v Posavju leta 526. še dokaj ugodne socialne razmere³⁵⁾, in pa da južni Norik nikakor ni toliko trpel za časa ljudskega preseljevanja, kakor severni, moramo reči, da ni moglo blagostanje po rečenih deželah popolnoma ponehati do leta 568. in prebivalstvo tako rekoč izmreti. Kje se je kaj takega zgodilo v 30. ali 40. letih, ako ni bilo posebnih vzrokov? Res je, da je od leta 535—554 trajala vojska med Vzhodnimi Goti in Byzantinci; a trpeli so vsled nje večinoma prebivalci po Italiji, ne pa po Istri, Posavju in Noriku. Tudi je nemogoče, da bi bili Langobardi, ki so se napotili leta 568. iz Panonije v Italijo, opustošili vso tisto zemljo, katere so se potem polastili Slovenci. Za tako delo bi bili potrebovali mnogo časa. Tudi niso imeli namena, da bi bili kaj takega storili. Njih želja je bila, da bi si namesto Panonije prej ko mogoče pridobili rodovitno Italijo, kamor jih je vabil eksarh Narset. Paulus Dia-

³³⁾ Glej Kaemmel, Anfänge deutschen Lebens in Österreich, str. 138.

³⁴⁾ Cassiodor. Var. XII, 22. — Primerjaj »Izvestja Muz. društva«, V (1895) str. 184—186.

³⁵⁾ Cassiodor. Var. V, 14 in 15. ter IX, 8 in 9. — Glej tudi »Izvestja«, op. cit., str. 180—184.

conus, pisatelj langobardske zgodovine, bi bil gotovo v svojih spisih pripovedoval o slavnih činih svojih rojakov, ako bi bili ti med potjo v Italijo do dobrega opustošili Norik.

Iz vsega tega sledi, da zemlja, katere so se polastili Slovenci, ni bila pusta in brez stanovalcev. Naši predniki so se morali na mnogih mestih hrabro bojevati, dokler niso postali gospodarji po Vzhodnih Alpah.³⁶⁾

Nekdanja rimska mesta so Slovenci požgali in razrušili. Mnogo krajev, kakor Nauportus, Nevioudunum, Noreja, Sonticum itd. je razpadlo tako, da je našim pradedom še celo njih ime zginilo iz spomina. Kjer je stala nekdanj Aemona, sezidali so si Slovenci Ljubljano in ljubljansko predmestje »Gradišče« nam nekako indirektno kaže, kje nam je iskati staro rimsko mesto.³⁷⁾ — Ogenj je uničil mesto Virunum, kar dokazuje izkopana črnikasta zemlja, pomešana z ogljem in raztopljenim steklom.³⁸⁾ — Iz izkopanin je razvidno, da sta ogenj in meč pokončala Teurnijo in da so ondotni stanovalci boreč se s sovražnikom našli smrt med zidovjem svojega mesta.³⁹⁾ — Nekoliko dalj časa je stal Aguntum, kateri se omenja še okoli leta 611. Pri tem mestu so Slovenci takrat premagali Bavarce.⁴⁰⁾ Pa tudi ta kraj je bil razrušen in vsa okolica je ostala dolgo časa pusta in brez prebivalcev. Leta 770. se mu ni reklo več Aguntum, temuč Innichen

³⁶⁾ Napačno je, kar se nahaja po naših slovenskih zgodovinskih knjigah, kjer čitamo, da so bili Slovenci premiren narod, ki se je pečal s poljedelstvom in trgovino, ter da so le primorani segali po orožju in se branili. Tudi ni res, da je bilo sedanje Štajersko, Koroško, Kranjsko in Primorsko proti koncu šestega stoletja, ko so Slovenci prišli tu sem, popolnoma opustošeno, stara mesta pa razdejana. (Trdina, Zgodov. slov. naroda, str. 28. — Starè, Občna zgodovina, III, str. 632. — Jesenko, Občna zgod., Srednji vek, 1878, str. 57.)

³⁷⁾ Slovenci so si večkrat postavili na razvalinah kakęga mesta kako vas ter jo potem imenovali »Gradišče«.

³⁸⁾ Kaemmel, op. cit., str. 138.

³⁹⁾ Notizenblatt der kais. Akademie in Wien, IV, (1854) str. 199.

⁴⁰⁾ Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 39.

(»India«⁴¹). — Enako bi se dalo marsikaj povedati tudi o drugih nekdanjih rimskih mestih: »Da jih videti ni več, tega kriv je tuji meč«. In ta meč so vihteli večinoma Slovenci v svojih rokah.

Prav na mnogih krajih slovenske domovine so se našle kamenite plošče z latinskimi napisi. Tudi so se dobili na raznih mestih rimski novci in drugi ostanki rimske kulture. Po množici najdenih stvari bi lahko sklepali, da je živelo po naši domovini za časa rimskih cesarjev mnogoštevilno prebivalstvo, katero ni stanovalo samo po tistih mestih in krajih, katerih imena so se nam ohranila, temuč tudi po drugih, katerih imena ostanejo za vselej pozabljena. Da je pa popolnoma zginilo toliko krajevnih imen iz rimskih časov, razlagati si moramo tako, da so bili dotični kraji najbrže do tal razrušeni in do dobra opustošeni. Ako je kak kraj le na pol razdrt, ne zgubi navadno svojega imena. Le prav malo krajevnih imen iz rimske dobe se je ohranilo med Slovenci do današnjega dne in še te so naši predniki preuredili po svoje.⁴²) Dosti manj so se pozabila imena rek, kar je jako naravno. Rimska mesta in vasi so Slovenci lahko požgali in in razdejali ter potem ondi postavili svoja stanovališča še le čez dalj časa, ko so se nekoliko umirili in ob enem tudi pozabili na imena nekdanjih krajev; rek pa niso mogli ustaviti in odstraniti, zato jim tudi njih imena niso zginila iz spomina.

⁴¹) Glej listino bavarskega vojvode Tasilona iz leta 770., katero je med drugimi dal natisniti Zahn, *Cod. dipl. Austr.-Fris.*, I, str. 3, št. 2. — V njej se nahajajo besede: »... quia et ipsa loca ab antiquo tempore inanem atque inhabitablem esse cognovimus«.

⁴²) Srečnejše, kakor po zemljah, katere so Slovenci posedli, bilo je keltsko-rimsko pleme po sedanjem Solnograškem in Gorenjem Avstrijskem. Iz zgodovinskih virov je razvidno, da je živelo po teh deželah še v osmem stoletju mnogoštevilno prebivalstvo romanske narodnosti. To potrjujejo tudi ondotna krajevna imena, kakor Lorch (Lauriacum), Linz (Lentia), Wels (Ovilava, v ablativu *Ovilavis*), Feldkirchen (Campus), Marzoll (Marciolac), Muntigl (Monticulus), Grödigg (Crethica), Alben (Albina), Vigaun (Fuginas), Kuchel (Cucullac) itd. — Glej Kaemmel, *op. cit.*, str. 127—131.

Slovenci niso pomorili vseh prvotnih stanovalcev, ko so prišli v svojo sedanjo domovino; nekaterim so pustili življenje. Od njih so zvedeli, kaka imena imajo glavnejše reke, kakor Savus (Sava), Dravus (Drava), Murus (Mura), Arabon (Raba) itd.⁴³), kako se je reklo nekaterim mestom, kakor Celeji (Celje), Poetoviju (Ptuj) itd. in kako se zovejo nekateri gorski vrhovi, kakor Alpis (Alpe), mons Turo (Ture), Carusad (Kras) itd. Da so se slabi ostanki keltsko-romanskega plemena ohranili do prihoda Slovencev in še nekoliko pozneje, dalo bi se sklepati iz raznih krajevnih imen, posebno tistih, katerih koren je »lah« ali pa »walch«, kakor Laško, Lašče, Lahovo, Walhesdorf, Walhesbach, Walchern itd.⁴⁴) Vendar je mogoče, da je to ali pa krajevno ime, sestavljeno iz korena »lah« ali pa »walch«, nastalo še le pozneje vsled kakega posebnega vzroka.

(Dalje prih.)

⁴³) Že leta 1885. sem trdil v Spomenici tisočletnice Metodove smrti (str. 77), da imajo naše manjše rečice in potoki sploh slovenska imena, večje pa dostikrat ne. Imena naših Bistic, Bel, Koritnic, Miren, Glin in Jezernic ni težavno razložiti. Vse drugače bi se nam godilo, ko bi hoteli razjasniti pomen imen Save, Drave, Mure, Rabe, Soče, Savine, Sore, Zilje, Kolpe, Krke itd. Davorin Trstenjak mi je hotel dokazati v Kres-u, VI (1886) str. 59—62, da so tudi imena teh rek pristno slovenska, a ni me prepričal. Kar se tiče reke Bele, mislil sem na Belo, ki se izliva na južnem Koroškem v Dravo. Drugače je z imenom reke Bele, katera teče po Kanalski dolini na Koroškem ter se v Furlaniji izliva v Taljament. O imenu te Bele mislim, da je romanski izraz »Fella« starjši. Slovenci so potem to ime po svoje preuredili v Belo.

⁴⁴) Primerjaj Krones-ov sestavek v Mitth. d. hist. Ver. f. Steierm., XXVII (1879) str. 28 i. d. — Glej tudi Spomenico tisočletnice Met. smrti, str. 77. — Tu naj omenim, da ne morem pritrčiti D. Trstenjaku (Kres, 1886, str. 63 in 236), ki razlaga besedo »valh« iz besede »volos«.

Cesta od Šmarne Gore v Kokro.

Priobčil Vladimír Levec.

Ko sem lani pisal za »Izvestja« (gl. »Izvestja« V. 138. seq.) nekaj črtic o kokrski cesti, mi je bilo znano samo gradivo, ki se nahaja v smlejskem grajskem arhivu. Pozneje pa sem našel tudi v kranjskem deželnem arhivu ¹⁾ nekaj podatkov, s katerimi hočem popolniti in popraviti svoj omenjeni spis.

Ne šele l. 1721., ampak že s patentom, danim v Ljubljani dne 23. julija 1713. l., je bila izročena Frančišku Benediktu Dinzlu, tedanjemu posestniku gradu Turna ob Kokri, poprava ceste od Broda pod Šmarno Goro do mitarskega urada v Kokri. Ker mu je pa deželni sel pokazal ta patent ravno pri nadzorovanju mejnih straž, postavljenih zaradi kuge (Contagionswachen), si ga ni mogel prepisati in zato je prosil, naj se mu pošlje prepis in ob enem izda patent na grajščine in druge gosposke, ker bi ga sicer ljudje ne hoteli ubogati. Naročilo se je torej 16. oktobra 1713 grajščinam v onem kraju, da poskrbe za deželno tlako. Zaradi nastale zime se z delom ni moglo pričeti, toda, da se ne bi še delj odlašalo, je poročal 12. januarja 1714 Dinzl na stanove naslednje: »Cesta od Tupalič do mitarskega urada v Kokri (1 miljo hoda) leži ob deroči Kokri in je povsod jako kamenita in skalovita, zaradi česar so ugonobili tovorniki (Sämer vnd Trafficanten), ki se skoro edini poslužujejo te ceste, že mnogo močnih konj. Ker niso mogli kupiti novih, so opustili svojo obrt in zato so se mitniški dohodki v Kokri zelo zmanjšali. Voda poškoduje cesto leto za letom in, če se hoče temeljito popraviti, treba je cesto napraviti dalje v goro (tuffer in das gebürg) in prebiti precej kamna in skal. Zato potrebuje močnega orodja, krampov, železnih priostrenih kolov in kladiv, zakaj navadne rovnicice, s kakoršnimi prihajajo ljudje na tlako, so bolj pripravne za kopanje polžev nego za popraviljanje ceste. Zato naj se mu kupi šest krampov, dvoje

¹⁾ Stanovski arhiv, fasc. 527., a—c; vicedomski arhiv, fasc. 137. št. 5.

železnih priostrenih kolov in dvoje velikih železnih kladiv, ali pa njemu nakaže potrební denar. Dne 1. novembra 1713 je bila cesta po povodnji poškodovana in na dveh krajih popolnoma odplavljena. Tu se ne da drugače popraviti, nego da se z močnim lesovjem utrdi in zavaruje. Zato naj stanoví komu naroče, da kupi les in plača tesarje. Orodje bi stalo 20 gld., les in tesarji pa kacij 50 gld.

Nato je dne 15. februvarja 1714 dobil kokrski mitničar Ivan Krstnik Kastelec (Castelz) nalog, naj pomaga Dinzlu nadzorovati delo, mu nakaže iz mitniških dohodkov za nakup orodja in lesa potrební denar ter plača tesarje. Tudi naj gleda, da ne nastane iz te poprave za kranjsko deželó škoda in predsodek, zakaj od Siebenbrünna do meje mora za popravo skrbeti koroška dežela, katera ima popravljati tudi mostove na ti progí. Ob enem se je to naznanilo tudi Dinzlu.

Kako je prišla poprava ceste l. 1721. (6. avgusta) v roke Ivanu Adamu baronu Flödnigu, sem že lani povedal. Toda izročili so mu popravo samo od Šmarne Gore do Lokve, odtod v kokrsko dolino, in iz Kokre do Klanca pri Kranju pa, kot Dinzlovemu namestniku, Kastelecu. Baronu Flödnigu so potem 28. avgusta i. l. zapovedali stanoví, naj neha z delom (gl. »Izv.«), a že 12. septembra 1721 so mu zopet dali nalog, naj le začne popravljati cesto, ker so se odločili, da popravijo poleg glavne deželne ceste ob enem tudi stravske. Baron Flödnig se je zatorej lotil dela, a komendski podložniki v Zapožih so se branili priti na tlako, češ da niso imenovani v patentu. Po njihovem vzgledu se je ravnala večina družih podložnikov in zategadelj se je baron Flödnig pritožil pri stanovih, ki so 20. oktobra 1721 zapovedali Zapožanom in onim komendskim podložnikom, ki spadajo neposredno pod zvon sv. Petra, da nemudoma vršé dolžno tlako. Toda že 10. novembra 1721 so morali zaradi kratkega dne in neprestanega dežja vsi cestni komisarji, med njimi tudi baron Flödnig in Kastelec, na povelje stanov opustiti delo.

Cesar Karol VI. je 21. januarja 1722. l. iznova ukazal, naj se cesta na kranjski strani popravi in razširi, da bode tudi

za vozove,²⁾ kakor se je to že zgodilo na Koroškem. Deželni glavar Ivan Gašper grof Kobencelj mu je poročal 3. marca i. l., da je njegov ukaz naznanil deželni gosposki, ki mu je obljubila, da se poprime dela prihodnje pomlad, ko bode dovršeno najpotrebnejše poljsko delo. To poročilo se je 4. aprila dalo na znanje tudi vicedomu. Iz l. 1722. se nam razven navedene ni ohranila skoro nobena druga novica o kokrski cesti, samo 5. junija 1722 so nakazali baronu Flödnigu 200 gld. uradne veljave za popravo ceste. Vendar se je najbrž, čeprav nimamo o tem poročila, pridno delalo in 7. januarja 1723. l. so dobili cestni komisarji naročilo, naj oskrbe paznike, ki bi z deželno tlako popravljali ceste v slučaju zopetne poškodbe, da se zabranijo nepotrebni veliki troški, kakor so sklenili zbrani stanovi dne 20. junija 1722. Dinzl je tega leta zopet prevzel posel cestnega komisarja, ker poroča dné 14. januarja 1723 o popravah v svojem okraju (Gorenjsko od Medvod dalje) in pravi o kokrski cesti to: Poprava mu je bila naročena od začetka doline do Hotemož ($\frac{1}{2}$ ure hoda), kjer se cepi cesta v dvoje prog, od Hotemož v Kranj (2 uri hoda) in na drugi strani skozi smlejski gozd do Šmarne Gore (3 milje). Do Šenčurja je cesta popolnoma popravljena, razširjana in utrjena; v smlejskem gozdu so tla ilovnata in kamen se je moral dovažati od daleč, iz Save, zato je ta del utrjen in popravljen samo četrt ure hoda, ostalo se bode napravilo spomladi. Od Hotemož v Kranj cesta še ni popravljena zaradi nedostajanja tlačanov, ker so morale vasi ob ti progji delati tlako v Kokri do kranjske meje, ker je tu le malo visoko v gorah ležečih kmetij. Posluževati se more ceste le otovorjen konj ali pa ozek kranjski voziček;³⁾ na mnogih krajih je tako zarasla z grmovjem, da se komaj izogne jezdec jezdecu, kaj pa stoprv voz vozu. Če bode spomladi cesta od Lokve v Kokro popravljena, se bode lotil poprave, one iz Hotemož do Klanca pri Kranju.

²⁾ Iz teh besedij bi se morda dalo sklepati, da tudi l. 1541. niso naredili prave ceste, ampak da so samo staro tovarno stezo popravili in malo razširili.

³⁾ Tudi to potrjuje domnevanje, izrečeno v opombi 2.

Ivan Adam baron Flödnig je poročal dné 14. januarja i. l., da je začel z delom 1. oktobra 1721 in zatorej delal le malo dnij, več pa l. 1722. Kar se tiče paznikov, od Šmarne Gore do Smlednika ni treba nobenega, ker sam to pot velikokrat prehodi in prevozi. Ceste od Smlednika do Lokve sicer ne premeri tolikokrat, toda, ker je malo oddaljena od njegovega stalnega bivališča (gradu Smlednika), lahko pozve za vsako poškodbo in tudi sam lahko cesto večkrat ogleda. Vse to stori brezplačno. Če pa stanovi z njegovo ponudbo ne bodo zadovoljni, naj imenujejo za paznika od Šmane Gore do Smlednika Martina Bolka, od Smlednika do Lokve pa Janeza Skoka. — Za nadzornika pri popravljanju ceste od Lokve do Kokre in od Hotemož do Klanca je nasvetoval Dinzl 18. januarja 1723 Kastelca.

Dne 10. marca 1723 se je komisarjem naročilo, da naj zopet začno z delom, kar je Dinzl v svojem okraju storil 22. marca. Že prej (6. marca) je dobil nalog, da popravi tudi cesto od Preddvora čez Breg in Suho do Kamenitega mostu, potem čez Predaslje, Kokrico, Dvor in Prevale v Kranj. Kastelcu so ukazali stanovi 11. maja 1723, naj s 15—20 gld. naredi most čez Kokro pred Dvorom, da bode moči hitreje popravljati cesto. Dne 12. novembra 1723 je poročal Kastelec iz Kokre, da je dovršil delo in postavil za paznika od Visocega do Kokrice in Kranja Baltazarja Novaka. Ob enem pristavlja, da so 10. novembra pri preddvorskem mostu narejena samozaklopna vrata izginila in da bode zasledoval zlikovca. Tri dni pozneje poroča, da je postavil za paznike od žage (von der Soag, katere?) do Visocega Vršana Jenka iz Tupalič, od Visocega do Lokve pa Baltazarja Novaka iz Kranja proti letnemu plačilu 5 gld.

Baronu Flödnigu se je naročilo 24. novembra 1723, naj prepusti deželno tlako v to določenemu komisarju Filipu Schweigerju, ki mora pri Črnučah popraviti pot, da se bode lažje dovažal les za stavbo mostu.

Vidi se iz tega, kar je bilo dozdej povedano, da delo ni šlo nič kaj posebno izpod rok. O tem je najbrž dobila glas

dvorna kamora v Gradcu, ki je hotela vso stvar spraviti v vicedomove roke in v boljši tir. Vicedomu Frančišku Seifridu grofu Thurnu-Valsassini je naročila 9. junija 1725, naj se zagovarja, kako to, da je kokrska cesta v popolnoma zanemarnem stanju; v bodočnosti naj se drži navodila, danega mu zastran poprave cest. V svojem zagovoru (16. junija) povdarja vicedom, da nima on skrbeti za popravljanje kokrske ceste, ampak višje prejemništvo kranjske dežele. Slišal je, da je bila napovedana deželna tlaka, toda najbrž tlačani niso prišli in zategadelj še ni cesta popravljena. Za to zamudo pa on na noben način ni odgovoren. Še isti mesec (26. junija) je vicedom zopet poročal kamori, da ima oskrbovanje poprave od l. 1723. sem glavno prejemništvo. On misli, da se bode dala cesta popraviti z malimi troški, ker hodijo po nji samo otovorjeni konji, ne pa vozovi. Za poročilo o stanju dela je prosil istega dne deželno oblastvo. Odgovor kamore je bila zapoved (28. julija), naj da vicedom kokrsko cesto, ki je na kranjski strani še popolnoma »vnpracticabl«, takoj popraviti. Vicedomu seveda to ni bilo prijetno, zato je 11. avgusta 1725 odgovoril, da on z enim samim uradnikom (knjigovodjo) ne more poleg drugih obilnih uradnih poslov prevzeti še oskrbovanja poprave kokrske ceste, razven če se mu da več uradnikov, ki bi dan na dan pregledovali cesto in imeli samo ta opravek.

Zanimanje kamore je menda spodbodlo tudi stanove, da so 22. avgusta 1725 popravo kokrske ceste izročili Antonu Končniku (Kundtschnikh). Vendar kamora kokrske ceste še ni pustila iz očíj, ampak je 6. aprila 1726 opozorila vicedoma na to, da morata dati tlako koroška in kranjska dežela, »ex aerario« naj se pa dajo samo mojstri in material. Cesta postani odprta tovornim konjem, ki nosijo železo iz tamošnjih fužin. Vicedom je nato 15. aprila (in 18. maja) 1726 poprašal, kdo vódi in nadzoruj popravo ter plačaj troške; naj stori to vicedomski urad? Menda je Končnik tudi res začel z delom, ker se je 8. maja 1726 zapovedalo kmetom, naj pridejo z vpreženimi vozovi pred Končnikovo stanovanje v Kazimirovi hiši poleg diskalcejatov v Ljubljani, da bodo vozili les in kamenje.

Dve leti pozneje, 31. avgusta 1728, je notranje-avstrijska kamora naročila vicedomu, naj pozve od uradnikov v Kaplji, kako je napredovalo popravljanje kokrske ceste in poročilo pošlje nemudoma kamori. Da se je cesta popravljala, nam kaže tudi ukaz, katerega so stanovi 8. maja 1731 poslali grajščinam: Kamnik, Stari Gutenberg in Neuhaus pri Trziču, Glavnik (Gallenfels), farama Križ in Kovor, grajščinam Kieselstein (v Kranju), Kamen pri Begunjah, Turn pred Dvorom, Brdo pri Kranju, Purgštal, Ajmanov grad (Ehrenau), Schrottenthurn, farama Naklo in Kranj, grajščini repenjski (Reitelstein) itd. Vse te grajščine in fare so morale določeno število tlačanov in vozov poslati v Kokro. Če tega niso storile, morale so plačati za vsakega tlačana na dan 17 kr., za voz pa 34 kr. To je zadnji podatek, ki sem ga o kokrski cesti našel v kranjskem deželnem arhivu. Nadaljno zgodovino ceste sem že popisal (Izv. I. c.).

Na koncu naj še pripomnim, da sta o ti cesti pisala že tudi Valvasor in Linhart. Valvasor (Ehre d. H. Krain II. 136.) popisuje kokrsko dolino in piše: »Canker-Thal (sonst Ukokre) ist ein Thal drey Meilen lang, zwischen den höchsten Schnee-Gebirgen, von Thurn unter Neuburg biß Seeland an Kärnerischen Grentzen, da geht die Strasse gen Kärnten durch auf Kappl zu«. Potem popisuje mostove čez Kokro in pravi, da so »gantz abscheulich« ter nadaljuje: »In diesem Thal bin ich nach vielmaligem Durchreisen niemals eines Vogels ansichtig worden. Leutseligkeit und Anmut, welche sonst in manchen Thälern ihren Erbsitz haben, darff man da nicht suchen. Die Durch-Reise fällt gantz unfreundlich, melancholisch und langweilig, also daß es wol für ein ziemliches Temperament und Mortificirung allzufrischer Gedanken dienen könnte; da es doch sonst der rechte Fuhr-Weg, welchen die Wagen gebrauchen. Man findt keine Häuser darinn. So ist der Boden sehr steinigt, das gantze Thal gar eng und von dem Gebirge dergestalt zu beyden Seiten eingesperrt und gleichsam eingemauert, als ob es die Natur zu einem Kercker der Traurigkeit verordnet hette. Solches Gebirg ist überall felsicht,

darauf dennoch Tannen, Lerchen-Bäume, Büchen samt andrem Holtze wachsen. Mit wenigem zu sagen, es ist eine rechte Wildniß, darinnen die Wildheit deß Übermuts sich füglich zähmen liesse.

Ta popis nas ne sme iznenaditi, zakaj občudovanje lepega planinskega sveta je rodilo šele 19. stoletje.

Linhart v svoji knjigi »Versuch einer Geschichte von Krain« na str. 319. seq. I. dela razpravlja o cesti iz Ogleja v Virunum čez Santicum. Zadnje mesto je po njegovem napačnem mnenju Kranj in od tod bi bila šla rimska cesta po kokrski dolini. »Ich glaube, daß diese, nicht jene über den Loibl, die Strasse der Römer war. Die über den Loibl ist mühsamer, steiler, kann den Zufällen der Jahre, und Witterung nicht trotzen, hat keine Spuren des Alterthums, und die Richtung nach dem Solfelde genommen, nicht einmal den Vortheil einer viel kleinern Entfernung. Aber im Kankerthale ist eine bequemere Strasse, zum Theile in Felsen gehauen — Natur oder Menschenwerk, weiß ich nicht — aber ihre Anlage ist fester, von der Natur mehr begünstigt, und durch sich selbst ein Beweis ihrer Dauer. In diesem Thale wurden römische Münzen gefunden, deren ich selbst einige habe«.

Strinjam se z Linhartom v tem, da je bila v Kokri že rimska cesta in sicer je šla najbrž iz Emone čez Tacen mimo Smlednika v Kokro. Tudi v srednjem veku je bila skozi kokrsko dolino važna tovorna pot, posebno sol so tvorili po ti poti na Koroško. Toliko sem hotel povedati v dodatek svojemu spisu.

Ruška gimnazija.¹⁾

Spisal Fridolin Kavčič.

Ruška vas blizu Maribora je za nas Slovence zaradi svoje zgodovinske preteklosti jako važna. Že v 9. stoletju je stala na desnem bregu Drave, tam, kjer je sedaj zidana ruška cerkev, neznatna kapelica, posvečena Mariji. Blizu te kapelice so slovenski plavci kaj radi ustavljali plave, da so se priporočali za daljno pot Bogorodici. L. 900 je Edmund pl. Weiss-egg ondi, kjer je bila postavljena lesena kapelica, položil temeljni kamen novi cerkvi, ker se je bil tako zaobljubil. V petih letih je bila stavba dovršena. Brat tega cerkvenega graditelja, Caharija pl. Weissegg, je bil prvi ruški duhovnik, a šele 37. duhovni pastir ruški, Marko Pavrič, je bil imenovan za župnika.

Leto 1644. je za Ruše začetek nove slavne dobe, na katero moramo biti ponosni. Slovenec Jurij Kozina (l. 1629. vikar ljubljanske predmestne župne cerkve svetega Petra) ustanovil je namreč tedaj, ko so razgrajali Turki po slovenskih tleh, ob času bojev, uporov in nemirov, tukaj v samotni vasi učilnico, ki je kmalu zaslovela po vsi Notranji Avstriji ter se čudovito razvijala pod vodstvom priprostih župnikov — Slovencev. V tej učilnici se je izšolalo 6931 učencev.

^{1) Viri:} Notata Rastensia antiquissimis documentis desumpta et varijs fide humana dignis autographis descripta. — To kroniko, sestavljeno z neumornim trudom, če tudi ne povsem zanesljivo, je spisal Jožef Avguštín Marian, duhovni pomočnik in učitelj ruške učilnice, v latinskem jeziku. To rokopisno knjigo je dal častni kanonik in župnik pri Sv. Petru blizu Maribora, Marko Glaser, rojen Rušan, dragoceno vezati, pa tudi prepisati in iz latinščine v nemščino prevesti. — Slomščekove Drobntince za leto 1865—1866. Izdalo ravnateljstvo Lavantinskega semenišča. V Mariboru. Str. 185—211 in str. 264—265. — Kollmann, J. Maria Rast in Untersteyer, ein alter Wallfahrtsort und eine berühmte Academie. Der Aufmerksamkeit. 1833. Nr. 103. — Seidl, J. G. Maria Rast. Monographische Skizze. Steiermärkische Zeitschrift. Neue Folge II. Jahrg. 1. Heft, stran 23—40. — Hofrichter, J. C. Chronik von Maria Rast in Untersteier. Marburg. 1872. Buchhandlung Friedrich Leyrer. — Puff. R. Maria Rast bei Marburg. Steiermärkischer National Kalender, 1857. stran 30—34.

med temi preko 600 plemenitnikov iz najodličnejših rodbin. Tukaj je prejelo poleg treh nadškofov pouk 8 škofov, 17 prelatov ter mnogo zgodovinsko znamenitih mož, ki so bivali na cesarskem dvoru.

L. 1650., o prazniku sv. Rešnjega Telesa, je dospela v Ruše velikanska množica romarjev, in od tega časa so zaslovele Ruše kot božja pot. Od l. 1644—1759 je prejelo tu 2,886.686 vernikov sveto obhajilo. Raznovrstne nabožne ustanove so povišale slavo ruške cerkve daleč na okrog. Posebno zaslugo za pozdigo Ruš je imela rodbina Jamnikova, iz katere se je porodilo 5 vrlih ruških župnikov. Prvi župnik iz te rodbine, Luka Jamnik, je župnikoval od l. 1676—1698.

Zaradi krepkosti in neumorne delavnosti so ga nazivali »ruškega Romula«. Za njegovega duhovnega pastirstva so nedeljo Marijinega rojstva praznovali kaj slovesno. Jamnik je namreč uvel po vzgledu jezuitov duhovne gledališke igre. Postavili so na pokopališču iz desek preprost oder ter ga odičili z zelenim vejevjem. Igralci so bili domačini — Rušani. Te igre so se predstavljale vsako leto ob cerkveni slovesnosti (na Marijino rojstvo) do l. 1722. Mogočen je bil njih vtisek na priproste gledalce. Predmet iger je bila večinoma legenda. V kroniki so zabeležene med drugimi sledeče igre: »Maria peccatorum refugium«; »Maria sollicita pupillorum tutrix«; »Materna Mariae erga suos clientes fidelitas«; »De Disma latrone poenitente«; »De Joviniano Imperatore mire coerecto«, zložil oče Siegfried iz Št. Pavla. L. 1684. so igrali: »Naskok na turški tabor pred Dunajem«. L. 1707.: »Viljem, vojvoda akvitanski«. Dne 8. septembra l. 1714. je igra tako silno pretresla gledalce, da je nastopni dan vse vrelo k spovednici. V katerem jeziku so se izvajale te igre, o tem molči kronika. Vendar nam je znano, da so bili igralci ruški domačini, tedaj večji le slovenskega jezika; takisto so bili gledalci verni slovenski romarji, ki so umeli le slovenski. Iz teh okolnostij sklepam, da so se igre predstavljale običajno v slovenskem jeziku. Le o igri l. 1700 kronika izrecno povdarja, da se je najprej predstavljala v nemškem, ponavljala

pa v slovenskem jeziku. L. 1722. se je vršila zadnja predstava; pri tej so nabrali med romarji za ono dobo gotovo veliko vsoto 300 goldinarjev. L. 1779., za župnika Marka Goličnika, je nastal v Rušah grozovit požar, ki je vpepelil župnišče, cerkev in mnogo hiš. Začeli so zidati župnišče in cerkev iz nova; okoli l. 1783. je bila cerkev dozidana. L. 1751. je prejelo 40.000 vernikov sveto obhajilo in l. 1698. se je v Rušah bralo 2500 sv. maš. Za župnika Luke Jamnika je romalo v Ruše mnogo kristjanov, ki so utekli turški sužnosti, med temi je bil tudi hrvaški vojak Štefan Turnović, katerega so Turki l. 1683. vjeli pred Dunajem. L. 1703. je došel tudi iz 7letnega turškega jetništva bogoslovec Bolfenk Šerepec, ki se je hrabro bojeval s Turki; ostal je v Rušah za duhovnega pomočnika in učitelja. A vrnimo se k ruški učilnici.

Ustanovnik te šole, katera se je obče nazivala ruška gimnazija, je bil, kakor je bilo že povedano, ruški župnik Jurij Kozina, kateri je otvoril učilnico l. 1645. s 17. učenci. Pomozna učitelja sta mu bila duhovnika Boštijan Strempl in Janez Pilat. Že v naslednjih 4 letih nahajamo tu gojence iz najodličnejših rodbin Štajerske in sosednih dežel. Gojenci so bili vzprejeti kot 9—10 letni dečki. Število učencev je raslo od leta do leta. Do vrhunca je dospela ruška gimnazija l. 1698. pod pastirstvom Luke Jamnika; brojila je 220 gojencev, med temi 21 grofov in baronov. Podučevali so na ruški gimnaziji po učnem načrtu jezuitov na podlagi materinščine. Za dečke slovenske narodnosti je bil nastavljen nemški učitelj (instr. germ. juvent). Ko so jezuiti okoli 1744. leta ustanavljali učilnice po Notranjem Avstrijskem, začela je ruška učilnica hirati, popolnoma ponehala je pa l. 1758., ko je bila ustanovljena v Mariboru jezuitska gimnazija. Ravnatelji in učitelji ruške gimnazije so bili ruški župniki in župniški namestniki, skoraj sami Slovenci.

Ravnatelji so bili ti-le župniki:

1. Jurij Kozina (ustanovnik) od l. 1645—1649.
2. Baltazar Peterič, umrl l. 1652.
3. Boštijan Strempl (Rušan) od l. 1652—1671.

4. Janez Jurij Hauptmann (Rušan) od l. 1671—1676.
5. Luka Jamnik (Rušan) od l. 1676—1698.

V mrtvaški knjigi čitaš o njem: »1698 Maii 27. sepultus est ille, cujus erat alios sepeliri curare, scilicet Adm. Rdu. D. Lucas Jamnigg, Art. Lib. et Philos. Magister et Vicarius loci vigilantissimus, Author et reformator florentis. Ecclesia in omnibus et singulis renovata, altaribus aucta et sacellis et parochialis domus — a fundamento aedificata est.«

6. Frančišek Ser. Fabijan, porojen v Kamniku na Kranjskem, je kot župnik nastopil 1. julija l. 1698. in župnijo zapustil l. 1701., ko je vstopil v Vetrinju na Koroškem v red cistercijancev.

7. Matija Gubanec od l. 1701—1703.
8. Štefan Jamnik, doktor bogoslovja, od l. 1703—1715.
9. Henrik Jamnik od l. 1715—1717.
10. Jakob Jožef Jamnik, doktor bogoslovja, od l. 1717—1725.
11. Henrik Žiga Jamnik od l. 1726—1731.
12. Adam Marinec od l. 1731—1734.
13. Jožef Urner, porojen v Slovenjem Gradcu, od l. 1734—1753.
14. Martin Hrapot od l. 1754—1774.

Kot profesorji so delovali na ruškem učilišču sledeči duhovni pomočniki:

Boštijan Strempl, 1645—1652; Janez Pilat, 1645—1661; Tomaž Žebre, 1650—1662; Blaž Nerat, 1662—1666; Jožet Fröhlich, 1663—1670; Janez Jurij Hauptmann, 1667—1671; Andrej Mejovšek, 1671—1673; Jožef Anton Hauptmann, 1771—1773; Luka Jamnik, 1673—1676; Luka Prottinger, 1674—1679; Janez Sedlar, 1676—1679; Gregor Schweinzer, 1680—1683; Peter Molar, 1680—1688; Pavel Kašler, 1689—1691; Jurij Žuža, 1689—1698; Andrej Stribl, 1691—1693; Martin Grahar, 1693—1695; Frančišek Fábijan, 1694—1698; Anton Weinedl, 1696—1704; Janez Stolekar, 1698—1709; Matija Gubanec, 1699—1700; Matija Bukovšek, 1701—1702; Miha Rovtar, 1703—1708; Bolfenk Šerepec, 1705—1711; Henrik Jamnik, 1708 potem

1711—1715; Jurij Rovtar, 1709—1712; Simon Koraj, 1710—1711; Karol Steiner, 1712—1715; Janez Sevšek, 1715—1716; Luka Jenko, 1715—1716; Frančišek Pirker, 1717—1719; Vrban Wirth, 1717—1720; Baltazar Vranik, 1720—1725; Miha Praprotnik, 1721—1722; Beñnard Križnik, 1722—1725; Leopold Andorfer, 1726; Lovrenc Pižun, 1726—1727; Jožef Majon, 1727; Martin Hrapot, 1728—1729; Janez Jamnik, 1728—1729; Jožef Veith, 1730—1731; Jožef Avguštín Marian, 1732—1742; Simon Žiberl, 1733; Jernej Repeško, 1736; Matija Lavrenčič, 1737; Leonard Knez, 1738; Jakob Jesih in Jožef Brdник, 1742; Pavel Saurer in Janez Kokl, 1744; Tomaž Črešnjar in Gašpar Hašnik, 1745; Tomaž Gauster, 1746; Ernst Tomančker in Jožef Tinhofen, 1749; Janez Lužnik in Mlakar, 1750; Matija Friedrich in Matija Martinič, 1751; Jurij Dobej, 1754; Jurij Dobnik, 1756; Jožef Kramer, 1757.

Učencev je brojila ruška gimnazija:

1645. l. 17; 1646. l. 34; 1647. l. 35; 1648. l. 37; 1649. l. 32; 1650. l. 53; 1651. l. 40; 1652. l. 43; 1653. l. 43; 1654. l. 45; 1655. l. 41; 1656. l. 46; 1657. l. 28; 1658. l. 42; 1659. l. 42; 1660. l. 46; 1661. l. 55; 1662. l. 55; 1663. l. 60; 1664. l. 41; 1665. l. 57; 1666. l. 65; 1667. l. 56; 1668. l. 48; 1669. l. 63; 1670. l. 77; 1671. l. 56; 1672. l. 86; 1673. l. 91; 1674. l. 60; 1675. l. 60; 1676. l. 57; 1677. l. 59; 1678. l. 55; 1679. l. 63; 1680. l. 61; 1681. l. 61; 1682. l. 65; 1683. l. 62; 1684. l. 78; 1685. l. 61; 1686. l. 60; 1687. l. 59; 1688. l. 93; 1689. l. 70; 1690. l. 70; 1691. l. 80; 1692. l. 73; 1693. l. 59; 1694. l. 104; 1695. l. 165; 1696. l. 125; 1697. l. 128; 1698. l. 220; 1699. l. 98; 1700. l. 110; 1701. l. 153; 1702. l. 151; 1703. l. 132; 1704. l. 117; 1705. l. 87; 1706. l. 107; 1707. l. 102; 1708. l. 102; 1709. l. 91; 1710. l. 117; 1711. l. 88; 1712. l. 74; 1713. l. 66; 1714. l. 94; 1715. l. 95; 1716. l. 96; 1717. l. 91; 1718. l. 52; 1719. l. 43; 1720. l. 71; 1721. l. 65; 1722. l. 14; 1723. l. 44; 1724. l. 46; 1725. l. 75; 1726. l. 48; 1727. l. 41; 1728. l. 27; 1729. l. 32; 1730. l. 50; 1731. l. 50; 1732. l. 44; 1733. l. 47; 1734. l. 58; 1735. l. 58; 1736. l. 55; 1737. l. 60; 1738. l. 52; 1739. l. 60; 1740. l. 52; 1741. l. 40; 1742. l.

30; 1743. l. 9; 1744. l. 6; 1745. l. 7; 1746. l. 6; 1747. l. 6; 1748. l. 7; 1749. l. 6; 1750. l. 6; 1751. l. 9; 1752. l. 7; 1753. l. 5; 1754. l. 2; 1755. l. 5; 1756. l. 8; 1757. l. 2; 1758. l. 2.

Kronika marljivega Mariana tudi pri vsakem gojencu navaja, do kakega dostojanstva je došel v poznejšem življenju. Iz teh beležk lahko sklepamo, kako plodovito je delovala ruška gimnazija. Da, Ruše so bile kraj, kjer se je pred 200 leti izobraževala in izvrstno odgojevala domača in tuja mladež, namreč cvet notranje-avstrijskega plemstva poleg kmetijskih in meščanskih dečkov. Zasluge tega zavoda, kateremu so bili slovenski duhovniki voditelji in učitelji, svedoči nam najboljše ogromna množica škofov, prelatov, vojakov, učiteljev, duhovnih pastirjev, umetnikov in rokodelcev, katerim se je tu v mlada srca vcepila prva kal ljubezni do vede, ki je pozneje vzplamtela v mladeničih in možeh. Nad 6000 učencev se je tu šolalo v teku 113. let.

Natančni izpisek vseh učencev bi sicer dobro došel kot donesek k zgodovini prosvete in genealogije avstrijskega plemstva, a prostora nam nedostaje, torej bodi dovolj, ako navedemo samo dijake iz višjega plemstva.

Gojenci ruške gimnazije so bili grofi iz sledečih rodbin:

Adelstein, Attems (8), Barbo, Breuner (10), Buccellini, Cobenzl, Collin, Corenini (2), Christalnik (3), Cronsfeld, Dietrichstein (2), Drašković (3), Dornbach, Engelshaus (2), Erdödy (2), Frankopan (2), Galler (11), Gaisruck (10), Gallenberg (2), Gleispach (2), Grottenegg, Harrach, Hardegg, Heinrichsberg (2), Heister, Herberstein (17), Inzaghi (6), Jovanović, Katzianer, Kellersberg, Khünburg, Kremsfeld, Khimberg, Kysel, Lamberg (2), Lanthieri (4), Lodron (2), Lichtenberg, Lylis (2), Marsberg (2), Nadasdy (2), Oetting, Petazzi (Petač), Paradeiser, Purgstall (4), Putterer (3), Rabathy (2), Rotkay, Rindsmaul, Rosenberg (6), Rathall, Sauer (8), Scherfenberg, Schrottenbach (4), Speier, Stampfer, Steinpeiss, Sidonić (2), Strassoldo, Stubenberg (6), Stürkh, Tattenbach (2), Thurn (4), Thonhausen, Turjaški (4), Ursenbeck (2), Ungnad, Vetter von der Lilie, Wagensberg (2), Webersberg (2), Weitenberg, Weissenwolf,

Waidmannsdorf, Waldenstein (7), Windischgrätz (2), Wurmbrand (7), Zenobio, Zippari (2).

Baroni in vitezi: Abele (2), Adelsberg, Adelstein (2), Adlersfeld, Aichelburg (2), Aicholt (4), Amazzaga (2), Andlau (4), Andrian (4), Apfaltern (3), Baselli, Berchtold (2), Bartholletti, Buchbaum, Cichulini (5), Clevenau, Codelli (2), Conti (5), Cromar, Cromm, Cronstein, Delmestria (2), Donnersberg (6), Dornsberg (2), Eibiswald (2), Engelhaus (2), Erben (5), Formentini (3), Funkh, Frankopan, Gabelkovn (11), Gallenfels (2), Gemsdorf, Geiberg, Gleinitz (2), Gloyach, Glozoch (10), Grünpah (2), Heideck (3), Hallerstein, Heinrichsberg (2), Herzenskraft, Hohenwart, Hornbusch, Hornburg, Javernik (7), Jägersdorf, Jauerburg (8), Jöchlinger (3), Kainpach (3), Kalchberg, Keglevich, Kamethen, Kompach, Komposch, Kuglmayer, Kulmer (7), Königsacker, Königsbrunn, Lang, Lebenberg, Lebenstein, Lichtenberg, Lichtenheim, Lichtenstein, Liebenegg, Lodron (2), Mauerburg, Marenzi, Marinelli, Mordax (5), Moscon (13), Maschwender, Männerburg (3), Maiersberg, Miculini, Miglio (3), Marothi, Messel, Morelli, Neuhaus (10), Oetting, Ottenfels (5), Ortenshofen, Patačić, Paumgarten (5), Pethey, Pilichgratz, Perzage, Perak (6), Prang, Rabatha, Rechbach, Rechberg, Reising, Rheling, Radmannsdorf, Reiner, Rasp, Ramschüssel (4), Rothkaier, Ressach, Ruffenstein, Schätzl (5), Schrottenbach (2), Schlangenberg (4), Schärfenberg, Schneeweiss (4), Schwitzen, Sauer (13), Semler (2), Sems (2), Siegersdorf, Sylli, Stadel, Sternbach, Sternberg, Strampfl, Senus, Schober, Steinach, Steinpeiss, Stampfer, Täufenbaeh (6), Thonhausen, Tschetschker (Čečker 4), Valvasor (6), Waidmannsdorf (3), Walter (3), Wassermann, Webersberg (5), Werchtold (5), Wörz, Wintershofen, Wartenpreis, Zehentner, Zollner (3), Zollstein (4), Zirheim.

Prihodnjič bodem izerpil iz bogate kronike podatke o nekaterih možeh, ki so v javnem življenju dospeli do visoke časti.

Poprava tabra in stare slike v taberski cerkvi pri Št. Juriju.

Opisal in narisal S.

Taber s cerkvijo sv. Nikolaja v šentjurijski župniji pri Grosupljem je bil že narisan in opisan v 4. letnika 4. sešitku »Izvestij Muzejskega društva«. Omenjeno je bilo tudi tam, da so stolpi in zidovje v slabem stanu, in da bi bilo prav, ako se ta zgodovinska starina s temeljito popravo reši končnega razpada. Ta želja se je sedaj malo da ne popolno uresničila. Župnik šentjurijski, kateremu je bila ta ohranitve vredna starina vedno pri srcu, je poslal prošnjo s prilogo imenovanega 4. sešitka »Izvestij« slavnemu deželnemu zboru kranjskemu, naj blagovoljno nakloni nekaj podpore v popravo tabra. Tej prošnji je deželni zbor ugodil v 8. seji dne 29. januarja 1895. Dovolil je za najnujnejšo popravo tabra 120 gld. ter ob enem napolil župnika, naj se obrne z jednako prošnjo še na centralno komisijo za preiskovanje in ohranjenje umetnih in zgodovinskih spomenikov na Dunaju. Na to prošnjo, katero sta blagovoljno in velikodušno podpirala gg. svetnik Murnik in konservator in kanonik Flis, je poslala slavna centralna komisija g. nadinženerja Žužka, kateri naj bi se na licu mesta prepričal o potrebni popravi. Imenovani g. nadinžener je to storil dne 1. aprila t. l. Dal je tudi šentjurijskemu župniku potrebna navodila, kako treba popravljati, ter zagotovil, da bode centralna komisija gotovo dovolila do 250 gld. Tako se je pričelo popravljanje tabra. Napravili smo apnenico pri tabru ter skuhali izvrstnega apna do 200 vag (230 stotov). Jeden stolp je imel posebno slabo streho, zato smo mu še lansko jesen napravili novo štulo. Nekaj denarja nam je še ostalo od deželno-zborske podpore, zato smo letos v spomladi nakupili opeke, strešne in zidne, za drugo smo se zadolžili, zaupajoč na onih 250 gld. Ko smo premagali prvo težkočo, ohrabрили so se vsi taberski sosesčani letos in v par dneh napeljali in nanosili ves potrebni material za zidanje. Ganljivo je bilo gledati 60 ljudi, mladih in starih, ki so, de-

loma na glavi, deloma na ramenih, donašali potrebni material. Bilo je prav kakor spomladi v mravljišču. Napeljali so v kratkem času tudi do 40 voz peska eno uro daleč, in to po strmem hribovskem potu, proti vrhu z dvema paroma volov. Ker se po zimi ni nateklo v tabersko kapnico dosti vode, nanesla so je krepka dekleta in žené pol ure daleč iz Ponove Vasi in iz Cerovega. V sredo po veliki noči so pričeli zidarji delo. Bili so tukajšnji domačini. Izvršili so delo v 14. dneh ob najbolj ugodnem vremenu. Domač tesar je tudi izdelal strešje na jednom stolpu. Na dva prva stolpa je pa postavil do pol-drugi meter visoke železne nastavke, na katerih se sučeta po vetru plehasti in pocinkani slovenski zastavi. Na vrhu ima jeden nastavek pozlačeno puščico, ki kaže po kompasu proti severu, drugi pa ima pozlačene začetne črke štirih vetrov.

Tako je tedaj taber popravljen. Zidovi so pokriti z opeko, ki trdno tiči v malti, izpalo kamenje iz njih je nadomeščeno z novim, stolpi so na novo pokriti. Dva sprednja stolpa sta znotraj popolno predrugačena, zlasti stolp, v katerem je cerkvenik. Pri vsem tem pa vsa ta popravila prav nič ne kaze starinskega značaja taberske stavbe. Tako bi se dalo popraviti še mnogo naših zgodovinskih spomenikov, katerim žuga gotovo porušenje.

Pri popravljanju tabra sem imel priliko natančneje pregledati cerkev sv. Nikolaja, ki stoji v sredi njegovega ozidja. Zapazil sem pod beležem neke rudečkaste črte. Začel sem trkati z lesenim lahkim kladivom spredaj na slavoloku, kjer sta stala pred davnim časom dva stranska altarja. Obseg njihov se še pozna na zidu. Stala sta na obeh straneh slavoloka v ladiji. Tesar, ki je bil nekdanj cerkvenik na Tabru, mi je pravil, da je on podiral zidani menzi in da je v njihovi sredi našel po jeden, na vrhu zapečaten kozarec, napolnjen s svetinjami. Črke na pečatu se niso mogle brati. Oba kozarca s svetinjami vred je potem zazidal v menzo velikega altarja v tej cerkvi. Nad bivšo menzo altarja na levi (listni) strani sem zapazil dvojno slikanje. Jedno slikanje je bilo na presni prvotni zid ter ne kaže nobene posebnosti. Vlečene so na obeh straneh

slavoloka geometrične črte v rumenkasto-rudečih barvah (prej ko ne je bila barva narejena iz smlete opeke ali pa rudeče zemlje). Nad to prvotno slikarijo je precej debel belež in nad njim slikarija, katero podajemo tu na podobi v poglavitnih

potezah. Tudi ta slikarija je bila, kakor se je moglo videti pri trkanju, do trikrat prebeljena. Zato tudi najstarejši ljudje nič ne pomnijo, da bi bila kdaj ta podružnica slikana.

Pri prav varnem in počasnem delu so se jele prikazovati na dan slike, katere dneva že gotovo nad 150 let niso vidеле. Prvi se je prikazal sv. Florijan, nosčč viteško jekleno opravo, a ne z običajno čelado, ampak s klobukom na glavi.

V jedni roki ima posodo, s katero poliva goreče poslopje z dvema stolpoma, v drugi pa rudeče bandero, katero se cepi na dva peclja. Ozadje je zgoraj nebo s potegnjenimi sivimi oblaki, spodaj na desni rumena preproga s patronovanimi rudečimi rozetami. Obrobki, ti in vsi drugi, so iz ravnih, ob robu šilastega slavoloka pookroženih, rumenih, rudečkastih in zelenkastih črt. V sredi teh obrobkov se zapazi tu in tam tudi patronovani pikčasti okraski. To mi je dalo pogum, da sem oluščil ves belež raz slik na slavoloku. Nad sv. Florijanom se je prikazalo oznanjenje Marije Device. Marija ima kraljiško, bogato okrašeno obleko in kleči pred klečalnikom, na katerem je odprta knjiga. Pri glavi jej plava sv. Duh v golobji podobi. Nad klečalnikom pa prihaja k njej dete Jezus, neoblečen in držeč križ v roki. Ozadje je tako, kakor pri sv. Florijanu, samo da stoji tu tudi neko poslopje.

Vrnimo se zopet nazaj in začnimo opisovati podobe spodaj na evangeljski strani pri slavoloku. Po odstranjenem beležu pozdravi nas tu podoba Matere božje, ki ima pod plaščem deset oseb, katere brezskrbno in zaupljivo gledajo na svojo zaščitnico. Nemci imenujejo take podobe »Maria-Schutzmantelbild«. Ob straneh Marijine glave sta dva keruba. Nad to sliko je podoba angelja Gabrijela, kateri prinaša Mariji veselo oznanilo. Ta slika se tedaj nanaša na ono na levi strani: Marijino oznanjenje. Angelj ima uzoren mladeniški obraz ter drži v levi roki lilijo, okrog katere je ovit trak z napisom AVE·MARIA·GRACIA·PLENA·D·T· Tla in ozadje je slično, kakor pri drugih podobah. Nad angeljem Gabrijelom in Marijo se razpenjata rudečkasta potlačena oboka, ki vpadata proti notranji strani na ozka pilastra z zelenkastima kapiteloma. V sredi med te dve sliki ter nad sveršetkom šilastega slavoloka je podoba Boga Očeta, ki drži svetovno oblo v levi roki, z desno pa blagoslavlja. Ta podoba je jako častitljiva, dasi zelo obledela. Obrobljena je z rudečim ovalnim pasom. Tla in nebo vidiš, kakor pri prejšnjih slikah. Ob straneh te slike klečita dva kranjska, bradata kmeta v nošnji 16. stoletja. Oni na evangeljski strani ponuja Bogu belega ovna, po katerega

se steza roka od zgoraj, ta na listni strani ima na ramenu cepec, v rokah pa snop, katerega prinaša Bogu v dar, toda na ramenu mu sedi zelen škratelj z zafrknjenim repom. To sta Kajn in Abelj, ki darujeta Bogu, seveda v stari kranjski obleki.

Kakor kaže precej slaba reprodukcija te opisane slikarije, je kompozicija dobra in ne potrebuje nobene razlage. Isto lahko rečem o tehnični izpeljavi njeni. Posebno obrazi so risani fino in kažejo neko vzvišenost, katere dandanes ne nahajamo kjer si bodi. Ornamentistika v slikariji seveda zaostaja za drugimi prednostmi, a to znabiti nalašč, da je mogel umetnik toliko večjo pozornost obrniti v slikanje oseb, katere nam predstavlja.

Gledé starosti te slikarije menim, da ne bomo pretirali, če jo, ne glede na nošnjo in druge okolnosti, zlasti pri angelju Gabrijelu in pri sv. Florijanu, stavimo v prvo polovico 16. stoletja, tedaj nekako v dobo, ko je bil zidan taber okrog cerkve. Kdo je to slikal? Kakor navadno pri naših starih umotvorih, je tudi tu zastoj naše vprašanje. Lahko pa reremo, da je to delo domačega umetnika, dasiravno ni nikjer najti njegovega imena, še celo na odprti knjigi ne, ki leži na klečalniku pred Marijo. Iz slike se lahko bere, da mojster ni bil Italijan, iz napisa na angeljskem traku (*gracia*) in iz domačih kostumov obeh kmetov je tudi očitvidno, da ni tega slikal kak Nемеc, ostane nam torej le domač kranjski mojster, ki je tu ovekovečil svoje umetniške ideje, dasiravno ni podpisal svojega imena. Pri tej priliki naj tu opomnim naše sedanje domače umetnike, da je res prevelika skromnost, ali pa bojzljivost, češ, čemu zapisavati ime pod svoje umotvore. Vse kar je prav!

Vsem tem ugodnostim opisane slikarije pa kljubuje žalostna istina, da se ta slikarija za dalj časa ne bo mogla ohraniti, namreč zato ne, ker je delana na belež in ne na presni zid, in ker je omet na mnogih krajih zelo razhrapan, tako da bo težko kaj s popravo. Pa, če jo tudi nemila osoda obsodi v razdejanje, ostala bo vendar tu v podobi »in perpetuum rei

memoriam«. Karton, po katerem je posnet kliše, se bo pa s slikarijo podobnimi barvami polihromoval ter obesil v cerkvi sv. Nikolaja, ali pa se bode oddal v kako pristojno zbirko.

Mali zapiski.

Imenoslovni paberki. Veliki pomen krajevnih, rodbinskih, osebnih in drugih imen za najstarejšo dobo vsakega naroda, pa tudi njih neprecenljivo vrednost za slovnico in slovar so učenjaki spoznali vže davno. Slovstvo o krajevnih in drugih imenih je pri različnih narodih hitro naraslo do ogromne veličine. Tudi v Slovencih se je že mnogo o njih pisalo. Naj navedem imenoma le imenitnejše pisatelje: Vrban Jarnik, Fr. Miklošič, D. Trstenjak, M. Napotnik, S. Rutar, L. Hrovat in dr. A vendar je na tem polju še mnogo neobdelanega in ne dovolj kritično preiskanega. Pridnega preiskovalca še čaka zelo kočljivo, pa potrebno delo. — Sledeči kratki podatki naj bodo majhen prispevek k temu velikemu delu!

Znane so besede Šafarikove: »Wo Erz und Sagen schweigen, da sprechen die Eigennamen noch immer vornehmlich, von denen die meisten Jahrhunderte auf dem Rücken tragen«. (Abkunft d. Slav.). Jednako govori Weinhold: »Wo die Chroniken und Urkunden noch schweigen, da redet das einzelne Wort«. (Die deutschen Frauen im Mittelalter.)

Záka.

Različne kraje zahodnjega obrežja Blejskega Jezera imenuje narod iz okolice s tremi imeni: Velika Krivica, Mala Krivica in Záka. Prvi dve imeni ne potrebujeji pojasnila, ker je vsakemu jasno da zaznamenujete več ali manj krivo jezersko obrežje ali nekaki večji in manjši jezerski zaliv. Drugače je s tretjim imenom, pod katerim narod razumeva bolj proti severo-zahodu ležeči brežni del, ki moli tudi v malem polukrogu v jezero samo, in ga tvorijo peščeni porobki zadnjih odraselkov poključke visoke planote. Težko je najti v slovenščini besede in debla, katero bi moglo objasniti to imé. Na »sak«, ki pomenja v slov. tudi: mreža, poleg pomena v stsl. vreča (stsl. sagù in sakù) je težko misliti. Pač pa je mogoče, da sem pravo zadel, ako vsposedim blejsko »Záko« z rusko besedo »saga«, ki jo sicer le ljudstvo rabi, ne pa knjiga, in ki pomenja: »sichelförmig gekrümmtes, altes Flussbett, sandige Landzunge«. (Fr. Booch, Ad. Frey, Fr. Messer, Handwörterbuch der russ. und deutsch.

Spr., str. 853). Mogoče pa je, da je »Zâka« isto, kar je kraj »Za Ákom« (za ákam). Tako se imenuje kraj nad Martuljkom, slapom med Dovjim in Kranjsko Goro v Jul. Alpah.

Potemtakem bi bil tu isti koren, kakor je po Trstenjakovem mnenju v besedi »Naklo« (indoevrop. koren a k = Spitze) in v »oklo« Eberzahn in tudi »ein aus dem Flusse hervorragender spitziger Fels«. (Glej več o tem Kres VI. l. D. Trstenjak, Zgodovina farâ ljubljanske škofije [ocena], str. 92).

Bâča.

Ne visoko sedlo, najpripravnejši prehod iz Bohinja na Goriško, in na goriški strani tudi malo selo precej visoko v gori se zove Bâča. V gorjanski županiji pri Bledu je to tudi rodbinsko imé, Bâčman (on), Bâča (ona). Mislim, da se ne motim preveč, ako menim, da je Bača toliko, kot planina. Miklošič ima v etimolog. slovníku sledeče: bačij: srb. bač, Senner, stanar, bača, bačija Sennerei; bulg. bačilo, ovile; češ. bača, Oberschäfer; slovaš. Schäfer; pol. baca Schäfer. Beseda se nahaja tudi v albansčini in rumunščini, kjer pomenja i: »starejši brat«. Miklošič misli, da je prišla iz rumun. ali alb. v slovanščino. [Prip. vredn.: Bača se imenuje tudi voda, ki teče od Podbrda proti Sv. Luciji. Menimo, da je voda dala ime selu Bači. Primeri vasi ob izviru rek: Sovre, Sovrice, Bistrice, Pešate, Krke itd.]

Frtúna.

Če greš od Bleda proti Gorjam in kreneš iz Spod. Gorján po cesti, ki pelje čez Poljane na Javornik, prideš skoro za vasjo na vrh klanca, na katerem so ob cesti tri hiše. Za drugo hišo, kjer je gostilna, se obrne glavna cesta proti zahodu, a proti vzhodu ti kaže napis pot v Vintgar, v imenitno sotesko mrzle Rádovine, ki se vije precej globoko pod teboj. Ta klanec in ob jednem ves oni obdelani precej vzvišeni hrbet s hišami vred se glasi v narodovih ustih: Frtúna. Začetnica sama vže kolikor toliko pové, da je beseda težko domačega izvóra. Na kako pokvarjeno »vrtúno«, t. j. kjer se »svet zavrti«, kakor je nekdo trdil, je po moji glavi težko misliti, ko je daleč in blizu na okoli dosti lepih in pristnih »Vrtáč«. Ker je kraj na vetru, lahko sklepamo, da se po njem imenuje. In res, ponekod, n. pr. na Dolenjskem, v Trubarjevem rojstnem kraju, še govore fortuna v pomenu veter, vihar, in tudi Trubar sam rabi besedo v tem pomenu. (Glej Fr. Levcc, die Sprache in Trubers »Matthäus« Jhrsb. Oberrealsch. in Laibach 1878, stran 30). Tudi v srbščino, bulgarščino in tursščino je prišla ta beseda iz laščine. (Mikl. Etym. W. str. 58). [Ali se zasledé ondi kake izkopine? Rimska utrdba? — Uredn.]

Mižákla.

Tako se zove (narod izreka: Mžákva) pogorje, ki se vleče med Radovino in Korensko Savo ali Dolinko, od izliva potoka Radovine pa do Mojstrane, ali boljše do najnižjega mesta tega gorstva, do nizkega sedla, čez katero pelje pot iz Mojstrane v Radovino in se zove Tnalo (iz slovan. kor. ten. prim. stsl. tėti, caedere, in »tnalo« = les, na katerem cepijo drva; drugje tudi prostor, kjer se sekajo drva; in kraj. ime v Dalmaciji; Knin, *тръпа* etc.).

Poleg različnih razlag tega imena je jedino pravilna Trstenjakova, ki izpeljuje to imé iz korena »mig = aquam effundere, torej Mužákla ali Mižákva (kakor on piše) »mons aquam effundens«. (Iz potne bisage. Prijazni dopisi do strica Brcka Dragana v Vrbovcu. Vicko, Novice 1859, str. 109). Ime tedaj spada h korenu slav. mžz — (mžz; z je palatalni gh), iz katerega so nastale besede v vseh drugih slovan-skih jezikih in se nahajajo iz istega kor. tudi v družih indoevrop. jez. Od tod sloven. mzéti, sprudeln, mužen, saftig; muža, Sumpf, in ime na češkem Mže, Mdes etc. (Mikl. Etymol. Wrtb. pod mžz str. 209). Semkaj spada tudi ime vasi: Múže blizu Záspega.

Pokljúka

se zove že zgoraj omenjena visoka planota, jugovzh. od Triglava. Beseda obstoji iz debla kljuka, iz katerega je v stsl. glagol kljukati »strepitare«, srb. ključati, wallen, klučao, siedend, rus. ključ. Quelle, eigentl. die Lautsprudeln, voda ključi vshodjašči (Pamjatniki otrečennoj ruskoj literatury, Sktpeterburg 1863. 2. 146), pa tudi samo okraj, okrožje (Gebiet, Gau. [Prim. Miklošič, Etymol. Wtb. pod — kljuka — in Handwtb. d. russ. Spr. v. Bockh, Frey, Messer). Tako bi pomenilo prvotno Pokljúka to, kar pomeni Mužákla, ali pa ime Črtéz, ki se nahaja za neki kraj na Pokljuki, (drugje tudi Čretež iz kor. čert, novosl. črèt sumpfige Waldung, rus. čeret, scoenus) t. j. vode, studencev bogat kraj! (Prim. U. Jarnik, Versuch eines Etymologikons der slov. Spr. Klgf. 1832. str. 217; Miklošič, die slav. Ortsnamen aus Appel. II. str. 154 in Kres I. VI. str. 202, opomba 2. pod črto).

Tudi v gorjanski županiji se imenuje neki kraj Ključce, pravilno bi bilo knjižno: Kljuke (?), sing. Kljúka, ki po svojem značaju odgovarja temu prvotnemu pomenu korena. (Konec prih.)

Nekoliko opask k sestavku »Laibach in Urkunden des königlichen Bibliotheks-Archives in Venedig«, katerega je spisal dr. Oskar Gratzy v Mitth. des Musealvereines f. Krain, IX. Jahrg. (1896), str. 11—14.

V rečenem sestavku ste natisnjeni dve listini in pa tri druge zgodovinske notice.

I.) Kar se tiče listine z dne 18. nov. 1269, naj omenim, da jo pozna tudi Valentinelli, Regesta doc. Germ. hist. illustr., str. 450, št. 228. Ponatis v Mitth. ni brez napak. Str. 11, v. 24 bi moralo stati »Verlocho«, ne pa »Valocho«; str. 12, v. 5 »claviger«, ne pa »clariger« itd.

II.) Zgodovinska notica iz leta 1358. ne spada tu sem, ker »Jacobus Purgani de Laybach« ni bil iz kranjske Ljubljane, temuč iz vasi »Laipacco« tik furlanskega mesta Vidma (Udine). Tudi drugi kraji, ki so v notici omenjeni, so blizu Vidma. »Civitas Austriae« je Čedad, »Goritia« je furlanska vas Gorizzo, »Serris« pa (mogoče, da je slabo prepisano) morebiti Selvis med Vidmom in Čedadom.

III.) Listino iz leta 1136. poznajo že Cappelletti (Le chiese d'Italia, VIII, str. 200), Schumi (Urk. und Reg. B., I, str. 90, št. 80) in Valentinelli (Regg. str. 418, št. 128).

IV.) O notici pod št. IV. (str. 12) velja to, kar sem rekel o notici pod št. II., namreč, da ne spada tu sem. »Tayabobus de Emona« ni bil iz kranjske Ljubljane, temuč iz isterskega Novega Grada (Cittanuova). V srednjeveških spisih se zadnji kraj prav dostikrat zove Emona.

V.) Listino iz leta 1394. omenja Valentinelli, Regg. str. 477, št. 329. Škoda, da so na raznih mestih same pike namesto teksta.

O formalnostih, kako naj se listine izdajajo, ne bom govoril. G. pisatelj naj si vzame za zgled Monumenta Germaniae, Diplomata.

Dr. Fr. Kos.

Cerkev na Jeperci. Na Jeperci, podružnici sorske fare na Gorenjskem, je bila na desni strani na zunanji steni cerkve slika sv. Nikolaja, kateremu je podružnica posvečena. Slika je bila narejena leta 1752., kar kaže kronografikon: DIVE NICOlae sIs qVesVMVs nobIs aVXILians VbIqVe. Po lanskem potresu je bila cerkev precej poškodovana, in ko so jo popravljali, prebelili so z ostalo cerkveno steno vred žal tudi to skoraj 150 let staro sliko. Na take umetnostne spomenike se pri nas pač še vse premalo pazi!

Vl. Levč.

Slovenska prisega iz l. 1676. V tukajšnjem vicedomskem arhivu fasc. 21/35 (6) se nahaja slovenska prisega, kakor jo je prisegla Margareta N. dné 11. junija 1676. l. Glasi se: Jest N. Perschesem Gospud Bogu vushega Mogoznimo no lubi Diuizi pres vushega madesa Spozetti Inu Matheri Basie Marie, inu Shem Suetnikam Inu angelzam Basim ena prauo zisto inu restnizno Persego, De Jess ad maiiga ranziga Mosha denario, ne sama alli schos druge ludie nez nisseem prez vuschelle; tudi nauem, kam Scha te denarie perschle. Koker meni etc. — Pravopis je, kakor se vidi, uprav barbaričen.

Vl. Levč.